

ВИКЛИКИ І РІШЕННЯ У ВИКЛАДАННІ СУСПІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН: КОНТЕКСТ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

CHALLENGES AND SOLUTIONS IN TEACHING SOCIAL AND LEGAL DISCIPLINES: THE CONTEXT OF REFORMING LEGAL EDUCATION IN UKRAINE

Разуменко Д.О., к.п.н., доцент,
доцент кафедри теорії та методики викладання суспільно-правових дисциплін
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена конкретизації низки викликів і рішень у викладанні суспільно-правових дисциплін контекстно веформування правничої освіти в Україні. Автор наголосив на значущості Викладання суспільно-правових дисциплін у межах реалізації освітніх програм професійної освіти у закладах вищої освіти. Проблематика викладання суспільно-правових дисциплін посилюється вимогами щодо відповідності високим європейським стандартам актуального змістового наповнення освітніх програм і курсів з права у контексті динаміки національного і європейського законодавства, потреби використання методів порівняльно-правового аналізу під час розроблення локальної документації і внутрішніх організаційних регламентів; потребами поєднання теоретичної і практичної підготовки через розширення кейсів фахівців-практиків, що посилює спеціалізацію, галузевість, практикування розгляду прикладів судової практики через призму цінностей культури демократії, відповідальне цілеспрямоване використання інтерактивних комунікаційних технологій і сервісів із штучним інтелектом, практикою вдосконалення педагогічної майстерності викладачів-тренерів, креативних лекторів, відповідальних користувачів електронними платформами, базами даних, цифровими сервісами вузького професійного спрямування, зближення освітніх систем і освітнього функціоналу правничих шкіл через участь у спільних освітніх, наукових, культурних, соціальних програмах ЄС. Він ґрунтується на системній моніторингово-аналітичній роботі, що досліджує реальні запити і можливі ресурси їх задоволення у таких важливих аспектах освітнього процесу в університетах, як: формування і підтримка навчальної і дослідницької професійно зорієнтованої мотивації здобувачів вищої освіти усіх рівнів, наприклад, через навчання через дослідження, бінарні заняття, забезпечення психологічного комфорту і соціальної орієнтованості заходів професійного змісту. Автором виокремлено три групи перспективних рішень, які узгоджуються із глобальними завданнями реформування правничої освіти в Україні: 1) активізація зацікавленості і конструктивної взаємодії стейкхолдерів освітніх програм у галузі права; 2) розширення спектру освітніх послуг і спеціалізованого навчання на основі цінностей культури демократії; 3) зближення освітніх систем і освітнього функціоналу правничих шкіл через участь у спільних освітніх, наукових, культурних, соціальних програмах ЄС. Звернено увагу на те, що взаємодія із стейкхолдерами може забезпечити наповнення практично спрямованим контентом навчальні заняття, а також створює необхідне професійне середовище для підтримки здобувача у його кар'єрному розвитку.

Ключові слова: правнича освіта, університет, кафедра, здобувач, цінності демократії, порівняльно-правовий аналіз.

The article is devoted to the specification of a number of challenges and solutions in teaching social and legal disciplines in the context of reforming legal education in Ukraine. The author emphasizes the importance of teaching social and legal disciplines within the framework of the implementation of educational programs of professional education in higher education institutions. The problem of teaching social and legal disciplines is exacerbated by the requirements for compliance with high European standards of the current content of educational programs and courses in law in the context of the dynamics of national and European legislation, the need to use methods of comparative legal analysis in the development of local documentation and internal organizational regulations; the need to combine theoretical and practical training by expanding the cases of practitioners, which enhances specialization, industry, the practice of considering case law examples through the prism of the values of a culture of democracy, responsible and targeted use of interactive communication technologies and services with artificial intelligence, the practice of improving the pedagogical skills of teachers-trainers, creative lecturers, responsible users of electronic platforms, databases, digital services of a narrow professional? convergence of educational systems and educational functionality of law schools through participation in joint educational, scientific, cultural, and social programs of the EU. It is based on systematic monitoring and analytical work that explores real needs and possible resources to meet them in such important aspects of the educational process at universities as: formation and support of educational and research professionally oriented motivation of higher education students of all levels, for example, through research-based learning, binary classes, ensuring psychological comfort and social orientation of professional content activities. The author identifies three groups of promising solutions which are consistent with the global objectives of reforming legal education in Ukraine: 1) intensification of interest and constructive interaction of stakeholders of educational programs in the field of law; 2) expansion of the range of educational services and specialized training based on the values of the culture of democracy; 3) convergence of educational systems and educational functionality of law schools through participation in joint educational, scientific, cultural, and social programs of the EU. The author emphasizes that interaction with stakeholders can provide practical content for training sessions and create the necessary professional environment to support the applicant in his/her career development.

Key words: legal education, university, department, student, values of democracy, comparative legal analysis.

Постановка проблеми. Викладання суспільно-правових дисциплін у межах реалізації освітніх програм професійної освіти у закладах вищої освіти – динамічне явище, що постійно еволюціонує, відповідає на вимоги часу, розвитку наук і технологій. Сьогодення професійної освіти в Україні позначилося викликами, які пов'язані, безумовно, з провадженням воєнним станом, приведенням правничої освіти до європейських стандартів. Неабияке значення в реформуванні правничої освіти відіграє загальна проблематика розвитку університетської освіти. Часто абітурієнтський простір і здобувачі вищої освіти усіх рівнів піддаються стигмі, що проявляється в знецінюваних медійних висловлюваннях, скепсису представників органів державної влади, лідерів громадської думки,

штучній сепарації у порівняннях із тими здобувачами, хто обирає інші спеціальності. Водночас, аксіоматичним є стабільна затребуваність освітніх програм, і систематичне зростання бажання здобути професійну юридичну освіту, долучитися до захисту прав і свобод людини у різних галузях права. Для України реформування правничої освіти нині перебуває у колі ключових завдань, пов'язаних з євроінтеграційним поступом нашої держави задля утвердження миру і стабільного розвитку у повоєнний час. Професійна освіта, професійна діяльність і наукові дослідження у галузі права, звісно, тісно пов'язані із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, систем штучного інтелекту, що оптимізують і полегшують підготовчу роботу, у тому числі – організаційну, змістовно-

методичну, аналітичну, діагностувальну роботу викладачів закладів вищої освіти, інституцій, що надають освітні послуги з підвищення кваліфікації.

Як відомо, Комітетом Верховної Ради з питань правової політики координується робота групи «з питань реформування юридичної освіти. Співголовами робочої групи визначено голову підкомітету з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis EC), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції Комітету з питань правової політики Стефанчука Миколу Олексійовича та голову підкомітету з питань вищої освіти Комітету з питань освіти, науки та інновацій Гришину Юлію Миколаївну» [1]. Проект Концепції широко обговорюється науковою, педагогічною спільнотою задля досягнення гармонізації національних аспектів організації і здійснення освіти із світовими стандартами і забезпечення якості в постійно змінюваних умовах. Серед ключових проблемних аспектів вказаного проекту Концепції акцентна увага приділена ревалентності правничих спеціальностей на ринку праці через перехід на рівень магістерський, посилення ліцензійних та акредитаційних вимог до правничих шкіл і освітніх програм з права, трансформація заочної форми навчання, інституційне розмежування підготовки правників і фахівців для органів забезпечення правопорядку. Це не вичерпний перелік вузлових аспектів проекту Концепції правничої освіти, але такі, які посилюють увагу до організаційних, змістовно-методичних та моніторингових елементів в реалізації освітніх програм. Тема цієї публікації також актуалізована завданнями Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [2], широкою програмою вимог сформованих компетентностей відповідно до Професійного стандарту на групу професій «Викладач закладу вищої освіти» [3], матеріалами звіту за «результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis EC) – селф-скринінгу» [4].

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідженням окремих проблем розвитку правничої освіти займається широке коло науковців і фахівців-практиків. У цій статті ми послуговувалися міркуваннями і висновками, презентованими у матеріалах дослідників: Батиргарєєва В., Ворожбіт-Горбатюк В., Євтеєва Д. щодо практичної спрямованості професійної підготовки здобувачів, спеціальність «Право» [5]; Горінов П., Макарова О. щодо теоретико-правових засад реформування вищої правничої освіти [6]; І. Новосад про освітній функціонал юридичних клінік в умовах воєнного стану [7]; С. Кошарновська проблемний підхід в реформуванні юридичної освіти [8]; навчально-методичні напрацювання і наукові результати працівників кафедри теорії та методики викладання суспільно-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди [9]. Проте питання, заявлене у назві цієї публікації, потребує подальшого розроблення, оскільки сьогодення формує нові виклики і пропонує нові рішення наявних проблем у сфері професійної підготовки за спеціальністю Право.

Мета статті полягає у конкретизації низки викликів і рішень у викладанні суспільно-правових дисциплін контекстно реформування правничої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Правнича освіта, високий рівень викладання суспільно-правових дисциплін традиційно розглядається маркерним явищем репутаційної практики держави на внутрішньому і світовому міжнародному рівнях усіх суспільно-правових відносин. Адже саме суспільно-правові дисципліни цілеспрямовано проводять роботу з формування не лише правосвідомості і правової культури, але й формування громадянської, професійної ідентичностей. На сучасному етапі трансформації, що відбуваються у сфері діяльності закладів вищої освіти в Україні, звісно, тісно пов'язані із стандартизацією

і впровадженням технологічних рішень в практику діяльності фахівців у галузі права.

В Україні доволі розгалужена і наповнена традиціями палітра правничих шкіл як на внутрішньо регіональному, так і міжнародному рівні у межах співпраці університетів із світовими правничими школами. Невід'ємним елементом діяльності правничих шкіл є планомірна робота з підтримки молодих викладацьких і наукових кадрів. На тлі стандартизації і уніфікації змістових і методичних аспектів правничої освіти багато уваги приділено індивідуалізації та індивідуальним освітнім стратегіям здобувача вищої освіти, що свідчить про комплексний характер трансформацій. У Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди уже третє десятиріччя кафедрою теорії та методики викладання суспільно-правових дисциплін забезпечується планомірна системна робота з «організації професійно-спрямованої виховної роботи зі студентами, національно-патріотичне виховання, профорієнтаційна робота» [9]. Послугуючись визначеними завданнями діяльності кафедри [9], накреслимо низку викликів і перспективних рішень, які, на наш погляд, корелюються із глобальними завданнями реформування правничої освіти в Україні (Діаграма 1).

Діаграма 1. Виклики і рішення, які, корелюються із завданнями реформування правничої освіти в Україні

Зокрема завдання кафедри визначено такими блоками теорії та методики викладання суспільно-правових дисциплін. 1 – організаційний («організація та здійснення навчальної і науково-методичної роботи з дисциплін, які викладаються на кафедрі; запровадження в освітній процес інноваційних технологій, методів і методик, що забезпечують ефективне навчання та фахове зростання здобува-

чів вищої освіти; удосконалення організації внутрішнього контролю якості викладання, у тому числі шляхом взаємодії викладачів та студентів» [9]. 2 – змістовно-методичний (розробка на основі онлайн-контенту завдань для самостійної роботи студентів з урахуванням задач і цілей нових програм дисциплін; створення на основі нормативно-правової бази сучасної навчально-методичної літератури, а саме розроблених курсів на платформах дистанційного навчання та відео-лекцій), 3 – моніторингово-аналітичний (інформаційно-консультаційна діяльність в системі підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів у галузі правової освіти)» [9].

Особливу увагу привертає моніторингово-аналітичний блок, який ґрунтується на системній аналітиці реальних запитів щодо тематики підвищення кваліфікації, здійснення консультацій для абітурієнтів, роботи клініцистів, загального моніторингу ефективності роботи з питань дотримання прав людини в освітньому процесі.

Щодо першого організаційного блоку, варто наголосити, що проблематика викладання суспільно-правових дисциплін перебуває в динаміці таких викликів: відповідність високим європейським стандартам актуального змістового наповнення освітніх програм і курсів з права у контексті динаміки національного і європейського законодавства, потреби розширення меж використання методів порівняльно-правового аналізу під час розроблення як локальної документації, так і внутрішніх регламентів освітньої, навчальної, науково-дослідної діяльності учасників освітнього процесу, стейгхолдерів освітніх програм в реаліях глобалізації і розвитку міжнародного права. Новації правового регулювання освітнього процесу в умовах воєнного стану так само потребують діяльної залученості представництв правничих шкіл і стейгхолдерів. На діаграмі цей перший блок.

Методичні виклики (2 блок у діаграмі 1): проблема поєднання теоретичної і практичної підготовки через розширення кейсів фахівців-практиків, що посилює спеціалізацію, галузевість, практикування розгляду прикладів судової практики через призму цінностей культури демократії, відповідальне цілеспрямоване використання інтерактивних комунікаційних технологій і сервісів із штучним інтелектом. Безумовно, осердям цього блоку виступає розширення меж відповідальності за дотримання академічної доброчесності під час формування навчально-методичного забезпечення освітніх компонент, задоволення запитів на додаткові інструменти, у тому числі, для організації навчальних занять у віртуальних професійних залах, співпрацю з професійними спільнотами, використання технологій доповненої реальності і цифрових сервісів – тренажерів. Системоутворювальним бачимо компонент методичного вдосконалення педагогічної майстерності викладачів-тренерів, креативних лекторів, відповідальних користувачів електронними платформами, базами даних, цифровими сервісами вузького професійного спрямування. У цьому ключі вирішити ці виклики без діяльної співучасті стейгхолдерів важко. Якщо викладач має практичний досвід, фахово компетентний у певній галузі права, взаємодіє із стейгхолдерами, то він не лише може забезпечити наповнення практично спрямованим контентом навчальні заняття, але й допомогти здобувачеві у становленні кар'єри. Тож кадрове забезпечення і системи, які

склалися у програмах підвищення кваліфікації в українських університетах, мають удосконалюватися і давати оптимально якісні результати з безумовним дотриманням засад недискримінації, врахування особливостей реальної студентської аудиторії, толерування і поваги різних думок і правових позицій. Варто відходити від традиційного обліку сертифікатів і програм підвищення кваліфікації, а запроваджувати моніторинг ефективності практики використання отриманих науково-педагогічними і педагогічними працівниками в результаті підвищення кваліфікації результатів (сформованих компетентностей). До слова, про розроблення критеріїв чи маркерів ефективності підвищення кваліфікації йде мова у Звіті за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (ACQUIS EC) [4].

Третій блок діаграми 1 передбачає зближення освітніх систем і освітнього функціоналу правничих шкіл через участь у спільних освітніх, наукових, культурних, соціальних програмах ЄС. Він ґрунтується на системній моніторингово-аналітичній роботі, що досліджує реальні запити і можливі ресурси їх задоволення у таких важливих аспектах освітнього процесу в університетах, як: формування і підтримка навчальної і дослідницької професійно орієнтованої мотивації здобувачів вищої освіти усіх рівнів, наприклад, через навчання через дослідження [10]. Регулярні зустрічі із фахівцями-практиками, системність бінарних занять, на яких здобувачі із фахівцями практичної сфери набувають професійно орієнтованого досвіду вирішувати соціальні і правові колізії [5], формування професійної свідомості і відповідальності, власної правової позиції – наріжні камені сучасної взаємодії в системі «викладач – здобувач». Моніторинг різних аспектів освітнього процесу у фінальних звітах має відображати рівень сформованості правової свідомості і культури учасників освітнього процесу, рівні забезпечення психологічного комфорту і соціально орієнтованість заходів професійного змісту.

Висновки. Отже, конкретизуємо деякі виклики і рішення у викладанні суспільно-правових дисциплін контекстно реформування правничої освіти в Україні, які передбачають комплексний підхід активних дій як з боку освітніх закладів, Міністерства освіти і науки, профільних комітетів Верховної Ради України, а також активність і професійну відповідальність викладачів і науковців, здобувачів вищої освіти, стейгхолдерів освітніх програм. Конструкт викликів вибудовано через корелянт завдань кафедри теорії та методики викладання суспільно-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Відповідно у статті презентовано рішення з досвіду діяльності цього структурного підрозділу в організаційному, змістовно-методичному, моніторингово-аналітичному блоках. У діаграмі представлено три групи перспективних рішень, які, на наш погляд, корелюються із глобальними завданнями реформування правничої освіти в Україні: 1) активізація зацікавленості і конструктивної взаємодії стейгхолдерів освітніх програм у галузі права; 2) розширення спектру освітніх послуг і спеціалізованого навчання на основі цінностей культури демократії; 3) зближення освітніх систем і освітнього функціоналу правничих шкіл через участь у спільних освітніх, наукових, культурних, соціальних програмах ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проект Концепції реформи юридичної (правничої) освіти. 19 грудня 2023. URL: <https://kompravpol.rada.gov.ua/news/notice/75481.html> (дата звернення: 25.06.2025).
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.06.2025).
3. Професійний стандарт на групу професій «Викладач закладу вищої освіти» (2024). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vykladach-zakladu-vyshchoi-osvity/1466> (дата звернення: 25.06.2025).
4. Звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (ACQUIS EC). 2023. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/opublikovano-zvit-za-rezultatamy-provedennya-pervynnoyi-otsinky-stanu-implementatsiyi-aktiv-pravayevropejskogo-soyuzu-acquis-yes-self-skryningu/> (дата звернення: 25.06.2025).

5. Батиргареева В., Ворожбіт-Горбатюк В., Євтеєва Д. Бінарні заняття у процесі реалізації ОНП "Право" в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України. *Молодь і ринок*. №8(216), 2023. С. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289415> URL : <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/289415>
6. Горінов П., Макарова О. Теоретико-правові засади реформування вищої юридичної освіти в Україні в контексті європейської інтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №1. С. 22-26. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/2>
7. Новосад І. Юридична клініка як елемент системи надання безоплатної правничої допомоги в контексті захисту прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025 № 74. С. 4-8. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.74.1>
8. Кошарновська С. Л. Проблеми реформування юридичної освіти в Україні. *Юридична освіта – майбутній капітал України* : круглий стіл до Дня працівника освіти, м. Харків, 29 верес. 2023 р. С. 33–35. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/14430>
9. Кафедра теорії та методики викладання суспільно-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. 2025. URL: <http://hnpu.edu.ua/uk/division/kafedra-teoriyi-i-metodyky-vykladannya-suspijno-pravovyh-dyscyplin>
10. Навчання через дослідження: дизайн розроблення і презентування результатів науково-дослідницької роботи. *Методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка*. Укладачі: Ворожбіт-Горбатюк В., Довженко Т., Іонова О., Єсьман І., Ткаченко Л., Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 27 с. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0d5029d1-2c13-4642-8060-be9e6c440575/content>